

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 352.9:316.77

Володимир ПІСОЦЬКИЙ

*Національна академія державного управління
при Президентіві України*

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

СТРУКТУРА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЯК КОМУНІКАТИВНОЇ МЕРЕЖІ ТА ЧИННИКИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Формується уявлення про територіальну громаду як комунікативну мережу. Обґрунтовуються підходи до аналізу комунікативної мережі. Розкривається структура територіальної громади як комунікативної мережі та основні чинники її формування.

Ключові слова: місцеве самоврядування, територіальна громада, комунікативна мережа, мережевий підхід, мережевий аналіз.

Владимир Писоцкий. Структура территориальной общины как коммуникативной сети и факторы ее формирования

Формируется представление о территориальной общине как о коммуникативной сети. Обосновываются подходы к анализу коммуникативной сети. Раскрывается структура территориальной общины как коммуникативной сети и основные факторы ее формирования.

Ключевые слова: местное самоуправление, территориальная община, коммуникативная сеть, сетевой подход, сетевой анализ.

Volodymyr Pisotskiy. The structure the local community as a communication network and the factors its formation

The idea of territorial community as a communicative network is formed. The

Державне управління та місцеве самоврядування, 2014, вип. 1(20)

approaches to the analysis of communication networks are substantiated. The structure of the local community as a communication network and the key factors of its formation are revealed.

Key words: local government, local community, communication network, a network approach, network analysis.

Актуальність теми нашого дослідження обумовлена щонайменше двома основними факторами. По-перше, для України актуальним є вирішення завдання щодо активізації безпосередньої участі членів територіальних громад у процесах управління місцевим розвитком. По-друге, відчутні соціокультурні, політичні та технологічні перетворення в останні роки, що суттєво змінили простір соціальної взаємодії (у тому числі на місцевому рівні), спонукають до нового розуміння змісту та механізмів самоврядних процесів у межах територіальної громади, а також її розвитку як суб'єкта місцевого самоврядування.

Вивчення процесів формування та розвитку територіальної громади з позицій мережевого підходу на сьогодні є можливим на основі попередніх ґрунтовних фундаментальних і прикладних досліджень у різних галузях соціальних наук, у тому числі в державному управлінні. З цих підходів суспільно-політична, соціокультурна, економічна сфери розглядаються передусім як продукти відносин, що базуються на розгалужених мережах взаємодії, взаємозалежності та інформаційних обмінів. Останнім часом з позицій мережевого підходу вивчаються соціальні, політичні, управлінські аспекти функціонування різних інститутів громадянського суспільства, їх взаємодії з органами публічної влади, розвитку самоврядних процесів в Україні. Ці питання знайшли своє відображення в наукових працях В. Бебика, В. Березинського, Н. Вінникової, С. Дацюка, В. Дрешпака, С. Коноплицького, В. Кривошеїна, Ю. Левенця, О. Молодцова, А. Назарчука, В. Нікуліна, А. Осипова, С. Саханенка, В. Сергєєва, Л. Сморгунова, Є. Уханова та інших авторів. Проте обґрунтована вище актуальність окресленої нами тематики потребує цілісного дослідження з концентрацією уваги на питаннях формування територіальної громади саме як комунікативної мережі, що обумовлює ефективне виконання громадою самоврядних функцій.

Таким чином, метою цієї статті є теоретичне обґрунтування дослідницького підходу до розуміння територіальної громади як комунікативної мережі та процесів її формування. Для реалізації цієї мети ми передбачаємо вирішити такі завдання:

- розкрити зміст територіальної громади як комунікативної мережі та підходи до її аналізу;
- сформулювати уявлення про структуру територіальної громади

як комунікативної мережі та основні чинники її формування.

Вивчення комунікативного аспекту розвитку територіальної громади як суб'єкта місцевого самоврядування передбачає дослідження тих властивостей громади, які можуть сприяти формуванню ефективних систем інформаційних обмінів у самій громаді, між нею та сформованими органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами її зовнішнього середовища. Соціальна структура територіальної громади передбачає пріоритет горизонтальних (неієрархічних) схем здійснення таких обмінів. Це свідчить про мережеву структуру територіальної громади.

Саме мережу А. Осипов називає моделлю взаємин між акторами самоврядного процесу та структурною основою місцевої політичної спільноти, що задовольняє потреби життєдіяльності місцевого населення та сприяє формуванню територіальної громади як полісу, який традиційно вважають осередком демократії в суспільстві [6, с. 3 – 4]. Як було доведено цим автором, мережевий підхід є одним із перспективних підходів до аналізу самоврядного процесу. Він дозволяє показати рівень зв'язків між акторами самоврядного процесу та довести, що горизонтальні відносини ефективніші за вертикальні в сучасному світі, а в умовах пострадянського простору мережеві відносини відіграють ще й стабілізуючу роль у політичній системі [6, с. 7]. У найбільш загальному значенні територіальна громада з позицій мережевого підходу являє собою соціальну мережу, тобто соціальну структуру, утворену індивідами або організаціями, що відображає їх взаємозв'язки та соціальні відносини між ними.

Розглядаючи територіальну громаду в політичній ролі суб'єкта місцевого самоврядування, можна говорити про неї як про політичну мережу. Як наголошує В. Сергєєв, політичні мережі становлять комунікативну основу політичної діяльності, обумовлюючи ефективність політичних відносин, і є сучасною формою взаємодії громадянського суспільства та державних органів і являють собою структури формальних і неформальних контактів і взаємин, що формують порядок денний політики та прийняття рішень на противагу взаємодії всередині формальних організацій та інституцій і між ними [8, с. 2]. Тобто політичні мережі утворюються на основі спільності сприйняття проблем, що постають перед групою або суспільством у цілому. Тому територіальна громада може розглядатися як політична мережа за метою свого функціонування – об'єднання жителів населеного пункту (кількох населених пунктів) для спільного вирішення спільних проблем. Але за змістом, формою та способом здійснення притаманних їй процесів територіальна громада – мережа комунікативна (на що, зокрема, й указує

В. Сергєєв). У даному дослідженні ми акцентуватимемо увагу саме на цьому аспекті.

Попри доволі широке вживання поняття «комунікативна (комунікаційна) мережа», однозначного тлумачення цього терміна не існує. Власне й сам термін «мережа» не має єдиного визначення. Наприклад, прихильники соціального мережевого аналізу дотримуються думки, що всі соціальні відносини, усі соціальні організації можуть і мають розглядатися як мережі, тобто як групи суб'єктів (вузли) і зв'язків, відносини між якими будуються за певною моделлю [5, с. 298]. Представники організаційного мережевого аналізу вважають мережу особливою формою організації, яка набуває сили внаслідок розвитку комунікацій, при цьому важливим є: чи усвідомлює суб'єкт свою участь у мережі і чи ці суб'єкти беруть на себе обов'язок діяти спільно [5, с. 300 – 301]. Тобто в першому випадку наголошують на структурному аспекті мереж, а в другому – на процесуальному (причому цим процесом є комунікація) та на фактові усвідомленого і зобов'язального характеру участі суб'єкта в мережах. Є й інші підходи, що ґрунтуються на спробах поєднати соціальний та організаційний. За одним із таких визначень, мережі розуміють як «форми організації, для яких характерні добровільні, взаємні й горизонтальні моделі комунікацій і обмінів» (цит. за [5, с. 303]). У цьому разі автори акцентують на аспекті добровільності входження суб'єктів до мереж.

Терміном «комунікативна мережа» у загальному значенні позначають сукупність суб'єктів – учасників комунікації, поєднаних певним чином між собою за допомогою комунікативних каналів, якими передаються повідомлення. На наш погляд, близьким за змістом до поняття «комунікативна мережа» є також одне з тлумачень терміна «інформаційні мережі», яке наводять В. Логвінов та І. Рубан: це середовище, у якому будь-яка юридична або фізична особа, яка перебуває в будь-якому пункті, може контактувати легко і з мінімальними витратами з будь-яким іншим органом, організацією чи індивідом, надаючи їм доступ до своїх інформаційних ресурсів і, відповідно, отримуючи доступ до їх ресурсів [4]. Тобто в цьому разі наголошується не просто на організації мережі в певному середовищі, але й на такій складовій, як інформаційні ресурси, якими суб'єкти володіють та обмінюються.

На підставі аналізу наведених підходів у нашому дослідженні будемо дотримуватись такого розуміння терміна «комунікативна мережа»: «сукупність суб'єктів і зв'язків між ними, об'єднаних за певним типом мережевої структури, що формується на засадах добровільної, усвідомленої та відповідальної участі суб'єктів для

здійснення комунікацій з використанням інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури один одного або третіх сторін». Суб'єктами комунікативних мереж територіальної громади насамперед слід вважати громадян – членів цієї громади. Хоча в умовах відкритого інформаційного суспільства до таких мереж можуть приєднуватися будь-які інші суб'єкти, про що йтиметься далі.

Необхідно також зауважити, що типи мережевої структури обумовлюються характером комунікативних процесів, взаємовідносинами між їх суб'єктами, метою формування мережі та іншими чинниками. Найбільш поширеними серед типів мережевої структури є: ланцюгові (лінійні), зіркоподібні (колісні), загальноканалні (повноматричні) [5, с. 298].

У ланцюгових мережах суб'єкти поєднані між собою в ряд горизонтальним зв'язком, а комунікації відбуваються через найближчий вузол. Це – децентралізована модель, де жоден із суб'єктів не є лідером. Але тут великою є ймовірність викривлення інформації внаслідок необхідності почергового проходження повідомлення через певну кількість комунікативних вузлів, а також уразливість такої мережі внаслідок можливості вилучення певних ланок такого «ланцюга». У зв'язку з цим кожний із суб'єктів, які належать до такої мережі, особливо відповідальний за цілісність мережі та швидкість і точність комунікативних обмінів. Для такого типу мережі дуже важливі міжособистісні зв'язки суб'єктів, їх моральний рівень.

У зіркоподібних мережах усі суб'єкти пов'язані з центральним вузлом (суб'єктом) і мають обов'язково проходити через нього для комунікації між собою. У такому типі мереж найбільш яскраво виявляється лідерство одного із суб'єктів. За певних умов можуть виявлятися ознаки авторитаризму, але високим є ступінь організованості такої мережі. Така мережа також є вразливою, передусім через свою централізацію. Динаміка та точність комунікативних обмінів у ній надзвичайно залежать від можливостей і характеристик центрального суб'єкта.

Загальноканалні мережі об'єднують суб'єктів, кожен із яких безпосередньо пов'язаний з усіма іншими і здійснює комунікацію з кожним вузлом самостійно. Це так звані відкриті комунікації, динамічні та точні. Мережі такого типу найбільш стійкі щодо зовнішніх впливів і внутрішніх проблемних ситуацій, адже вилучення будь-якого суб'єкта не може зруйнувати цю мережу в цілому. За рахунок цього такі мережі хоча й не мають яскраво вираженого суб'єкта-лідера (лідерів тут може бути багато), проте характеризуються досить високим ступенем організованості (точніше – самоорганізованості).

Строкатість соціального складу багатьох територіальних громад (особливо великих) і відмінності їх комунікативних просторів свідчать про те, що в межах громади можуть формуватися різні за типом комунікативні мережі, які об'єднуються, діляться або функціонують окремо. Загалом, на наш погляд, територіальна громада має ознаки сегментованої, поліцентричної, інтегрованої мережі.

Поняття сегментованої, поліцентричної та ідеологічно інтегрованої мережі сформульоване дослідниками соціальних рухів у США в 1960-х рр. і до сьогодні активно використовується багатьма дослідниками мережевих процесів і явищ, адже воно проливає світло на рушійні сили формування та розвитку утворень такого типу. Сегментованість тут означає, що мережа складається з багатьох різних груп, які формуються, виростають і зникають, розділяються та об'єднуються, розмножуються і взаємодіють. Поліцентричність показує, що така мережа має множинне, часто тимчасове й іноді конкуруюче керівництво або центри впливу. Інтегрованість характеризує цю мережу як вільно пов'язану «сітчасту» структуру з множинними зв'язками, що формується через переходи суб'єктів, одночасне їх членство в більш ніж одній організації (мережі), спільну діяльність, спільні погляди, спільні ідеї та спільних опонентів. Базовою інфраструктурною моделлю такої мережі є загальноканална мережа. За такої моделі прийняття рішень і діяльність можуть бути децентралізованими, що уможливило місцеву ініціативу й автономність [9].

Для більш детального аналізу структури територіальної громади як комунікативної мережі доцільно вдатися до загальнонаукового методу мережевого аналізу, що широко застосовується в сучасних соціальних науках і в цілому зосереджує увагу на структурі та силі зв'язків і взаємодій у певній системі взаємовідносин, зокрема між суб'єктами мереж (індивідуальними чи колективними). Також аналізуються характеристики суб'єктів, вузлів мереж (у тому числі їх просторові позиції), масштаби мереж, інші параметри їх структури та функціонування.

Як ми вже зазначали, відомі різні підходи до мережевого аналізу. Тому єдиної методології аналізу мереж не існує. На наш погляд, доцільно перш за все спиратися на модель Р. Родеса [10], яку часто беруть за основу в дослідженнях політичних мереж. У цій моделі ознаками мережі, за якими можна виявити її особливості, названо: відносну стабільність членства мережі (за цією ознакою можна виявляти варіативність конфігурацій мережі та формат членства всередині неї); відносну ізольованість мережі (за цим можна визначити ступінь відкритості мережі для інших, її однорідність або внутрішню різноманітність); силу ресурсної залежності (цей

показник характеризує ступінь залежності учасників мережі один від одного щодо цінних ресурсів, таких як фінанси, знання, інформація тощо).

З практичного погляду цікавим також є підхід Д. Ронфельдта та Д. Арквілли, які вивчали передусім безпекові аспекти мережевої діяльності і для аналізу мереж пропонували зосередити увагу на таких п'яти рівнях: організаційному – організаційна модель мережі; нарративному – «розказувана історія»; доктринальному – стратегії і методи співпраці; технологічному – інформаційні системи; соціальному – особисті зв'язки, які забезпечують лояльність і довіру [5, с. 305].

З урахуванням викладених підходів можна сформулювати уявлення про структуру територіальної громади як комунікативної мережі. Це явище, на наш погляд, має принаймні дві складові: 1) уявлення про власне структурні елементи такої мережі; 2) уявлення про інтегруючі чинники, які й формують територіальну громаду як комунікативну мережу. Подальший поглиблений розгляд першої складової дозволить з'ясувати характер явища територіальної громади як комунікативної мережі, а другої – дати відповіді на основні запитання про процеси формування та розвиток територіальної громади в комунікативному аспекті.

Власне структурними елементами територіальної громади як комунікативної мережі слід назвати: 1) громадян-членів територіальної громади та їх групи, які є тут суб'єктами; 2) безпосередні та/або опосередковані соціально чи технічно зв'язки між цими суб'єктами; 3) ресурси, які належать суб'єктам або можуть залучатися ними від третіх осіб для забезпечення комунікацій. Зазначені елементи в сукупності формують організаційну модель мережі, обумовлену технологічними та соціальними особливостями.

Загалом склад суб'єктів такої мережі є відносно стабільним і за кількістю не може перевищувати кількості членів територіальної громади. Водночас конфігурації соціальних груп у складі територіальної громади як суб'єктів мережі, їх кількість постійно змінюються, що є природним явищем. Суб'єкти комунікативної мережі територіальної громади мають загалом низький ступінь ізольованості один від одного та від суб'єктів зовнішнього середовища. Проте це залежить від багатьох (насамперед соціокультурних і технічних) умов життєдіяльності окремих громад. Великі територіальні громади, що мають потужну інформаційно-комунікаційну інфраструктуру, зазвичай більш відкриті. Важливими характеристиками суб'єктів мережі також є їх комунікативна активність та лідерські позиції. Комунікативна активність суб'єктів визначається ступенем реалізованої ними здатності ініціювати,

установлювати та забезпечувати комунікативну взаємодію з іншими суб'єктами, спрямовану на виконання самоврядних функцій територіальної громади. Лідерство певного суб'єкта може визначати як його роль і місце в мережі, так і мережеву структуру. Лідерство суб'єкта може виявлятися в різноманітних формах і в різний спосіб. Наприклад, як свідчить дослідження В. Дрешпака щодо топології лідерства в комунікативному просторі регіону, існує багато схем розташування та взаємодії суб'єктів, що мають владу та здійснюють управлінський вплив у межах даного простору. Ці схеми передбачають лідерство в частині утримання влади та/або здійснення управління щодо таких елементів комунікативного простору, як соціокультурне середовище, інформаційні ресурси та інформаційна інфраструктура, повідомлення (саме щодо процесів творення, поширення та використання повідомлень) [3]. Такі самі схеми властиві і комунікативним мережам територіальних громад.

Зв'язки між суб'єктами мережі встановлюються, підтримуються та використовуються з урахуванням особливостей міжособистісних відносин, технічного оснащення й технологічного забезпечення як окремих суб'єктів, так і громади в цілому (установити це дозволяє аналіз соціального та технологічного рівня мереж). Сталість таких зв'язків обумовлена також, як уже зауважувалося вище, типом мережевої структури. За силою взаємозв'язки між суб'єктами в межах окремих вузлів (у групах, мікромережах) зазвичай міцніші, що й обумовлює таке сегментування мережі.

Ресурсами комунікативних мереж є сукупність власне інформаційних ресурсів (окремих документів та масивів документів, баз та банків даних, результатів інтелектуальної творчої діяльності), а також інформаційної інфраструктури (організаційних структур, що забезпечують творення, поширення, використання повідомлень, інформаційно-телекомунікаційних структур, інформаційних технологій). Суб'єкти комунікативних мереж можуть мати ці ресурси у своїй власності або отримувати від третіх осіб (не членів мережі). Так, члени територіальної громади можуть обмінюватися своїми повідомленнями (їх власний інформаційний ресурс) у якійсь із соціальних мереж в Інтернеті (залучена інформаційна інфраструктура). Так само ресурси комунікативної мережі територіальної громади можуть використовувати треті особи. Прикладом може бути виступ міністра (інформаційний ресурс не суб'єкта мережі) на міському комунальному телеканалі (інформаційна інфраструктура територіальної громади). Ступінь наявності, доступності, можливості використання зазначених ресурсів визначають ступінь залежності учасників комунікативної мережі один від одного та від третіх осіб.

Інтегруючими чинниками, що формують територіальну громаду як комунікативну мережу, на нашу думку, є такі: 1) спільне соціокультурне середовище; 2) спільний комунікативний простір; 3) спільна мета політичної (а саме – самоврядної) діяльності. Разом ці чинники визначають передусім політичні (ідеологічні) параметри формування та розвитку територіальної громади як комунікативної мережі в плані реалізації її функцій суб'єкта місцевого самоврядування.

Саме певне соціокультурне середовище впливає на створення тієї унікальної історії (можливо, навіть міфології), традицій та місцевих особливостей світогляду, що визначає ідеологічну, духовну основу для формування територіальної громади як мережі соціальних зв'язків. Установлюються певні правила взаємовідносин, стратегії та методи співпраці. З огляду на такі настанови формується місцевий патріотизм, атмосфера довіри та лояльності членів територіальної громади один до одного. Таке соціокультурне середовище може формуватися як історично, традиційно, так і завдяки «точковим» впливам із використанням сучасних комунікативних технологій. Прикладом цілеспрямованого створення сприятливого для інтеграції територіальної громади соціокультурного середовища міста можуть бути, зокрема, комунікативні проекти, що реалізовувалися у 1998 – 2002 рр. у Бердянську та мали на меті формування у громадян міста почуття місцевого патріотизму, створення місцевої символіки та позитивного іміджу міста і, як наслідок, активізації участі бердянців у житті свого міста та виконанні громадою її самоврядних функцій [1]. Тобто саме під впливом соціокультурного середовища насамперед формуються нарративний і доктринальний рівні комунікативної мережі певної територіальної громади.

Спільний комунікативний простір обумовлює насамперед організаційну структуру та техніко-технологічне забезпечення функціонування комунікативної мережі. Особливості комунікативних просторів окремих територіальних громад впливають на ступінь інтегрованості окремих суб'єктів, тенденції щодо формування окремих сегментів цих мереж. У зазначеному аспекті також можуть бути виокремлені різні типи комунікативних мереж. Для цього може бути взятий за аналог підхід В. Дрешпака щодо класифікації мереж, які входять до структури національного інформаційного простору. За цим підходом, мережі можуть бути класифіковані залежно: від ступеня їх включення до тих чи інших процесів і відносин, що відбуваються в інформаційному просторі (процесуальний критерій); належності соціальних об'єктів, ресурсів та інфраструктури до державного, приватного чи суспільного секторів (секторальний критерій); топологічних характеристик

вузлів і масштабів поширення певної мережі (топологічний критерій) [2, с. 129 – 131].

Комунікативний аспект розвитку територіальної громади як суб'єкта місцевого самоврядування найбільш виразно розкривається шляхом аналізу чинника спільної мети політичної (самоврядної) діяльності громади. Інтеграційна вага цього чинника насамперед обумовлена тим, що важлива сторона взаємодії людей усередині територіальної громади пов'язана з громадським життям. Політична боротьба, екологічні, культурні й інші рухи, як наголошує С. Саханенко, сприяють формуванню значної кількості нових міжособистісних зв'язків між членами громади та створюють підґрунтя для усвідомлення себе як єдиного колективу, об'єднаного спільною долею і, як наслідок, спільними інтересами [7, с. 16]. У такому розрізі територіальна громада як комунікативна мережа спрямовує свій потенціал на досягнення максимальної ефективності комунікативних обмінів: для стимулювання членів територіальних громад до активізації їх участі в управлінні місцевим розвитком; формування органів місцевого самоврядування та здійснення контролю за їх діяльністю; спільного подолання економічних, соціальних, екологічних проблем територіальної громади тощо. Зазначений чинник перш за все впливає на зміст і сприйняття повідомлень, що циркулюють у комунікативній мережі, а також на мотиви приєднання суб'єктів до мережі. Відомо чимало прикладів, коли комунікативні мережі в межах територіальної громади спонтанно утворюються для вирішення певної гострої проблеми (наприклад, незаконне землевідведення), а потім так само швидко зникають після вирішення проблеми чи втрати її актуальності.

Здійснене дослідження дозволяє зробити такі узагальнюючі висновки. Комунікативна мережа являє собою сукупність суб'єктів і зв'язків між ними, об'єднаних за певним типом мережевої структури, що формується на засадах добровільної, усвідомленої та відповідальної участі суб'єктів для здійснення комунікацій з використанням інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури один одного або третіх сторін.

Уявлення про структуру територіальної громади як комунікативної мережі формується на основі двох складових: 1) уявлення про власне структурні елементи такої мережі; 2) уявлення про інтегруючі чинники, які формують територіальну громаду як комунікативну мережу. Власне структурними елементами територіальної громади як комунікативної мережі є: 1) громадяни-члени територіальної громади та їх групи, які є тут суб'єктами; 2) безпосередні та/або опосередковані соціально чи технічно зв'язки між цими суб'єктами; 3) ресурси, які належать

суб'єктам або можуть залучатися ними від третіх осіб для забезпечення комунікацій. Інтегруючими чинниками, що формують територіальну громаду як комунікативну мережу, є: 1) спільне соціокультурне середовище; 2) спільний комунікативний простір; 3) спільна мета політичної (а саме – самоврядної) діяльності. Разом зазначені елементи формують організаційну модель мережі, обумовлену технологічними та соціальними особливостями її функціонування, а чинники визначають політичні (ідеологічні) параметри формування та розвитку територіальної громади як комунікативної мережі в плані реалізації її функцій суб'єкта місцевого самоврядування.

Перспективним напрямом подальших досліджень даної теми може бути вивчення переваг мережевої структури територіальної громади під час здійснення нею самоврядних функцій.

Список використаних джерел

1. **Баранов В.** PR-авильный выбор: стратегия и тактика муниципальных выборов / Валерий Баранов, Сергей Могильный. – Бердянск : [б. и.], 2004. – 408 с.
2. **Дрешпак В.** Типи мереж національного інформаційного простору / Валерій Дрешпак // Вісн. Дніпропетр. ун-ту. – 2006. – № 1. – Вип. 8. – С. 128 – 132. – (Сер. «Літературознавство. Журналістика»).
3. **Дрешпак В. М.** Топологія лідерства у комунікативному просторі регіону / В. М. Дрешпак // Управлінське лідерство: виклики сьогодення : кол. монографія / за заг. ред. В. В. Толкованова. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. – С. 36 – 44.
4. **Логвінов В. Г.** Інформаційні мережі / Логвінов В. Г., Рубан І. А. // Енциклопед. слов. з держ. упр. / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко [та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – С. 299.
5. **Мережі і мережні війни: майбутнє терору, злочинності та бойових дій** / за ред. Дж. Арквіллі, Д. Ронфельдта ; пер. з англ. А. Іщенко. – К. : Києво-Могилянська акад., 2005. – 350 с.
6. **Осипов А. В.** Місце та роль самоврядних процесів в демократизації сучасного українського суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Осипов Андрій Валерійович. – О., 2008. – 16 с.
7. **Саханенко С. Є.** Теоретичні та організаційно-функціональні засади політичного управління містом в умовах самоврядування : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.04 / Саханенко Сергій Єгорович. – Донецьк, 2005. – 36 с.
8. **Сергєєв В. С.** Політичні мережі як форма взаємодії держави та громадянського суспільства (теоретико-методологічний аналіз) : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.01 / Сергєєв Вячеслав Сергійович. – Д., 2011. – 32 с.
9. **Торяник В. М.** Політичний флеш-моб як мережна спільнота / В. М. Торяник // Грані. – 2011. – № 3 (77). – С. 171 – 174.

10. **Rhodes R. A. W.** Policy Network Analysis / R. A. W. Rhodes // The Oxford Handbook of Public Policy. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – P. 425 – 446.

List of references

1. **Baranov V.** PR-avilnyi vybor: strategiya i taktika munitsipalnykh vyborov / Valeriy Baranov, Sergey Mogilnyi. – Berdyansk : [b. i.], 2004. – 408 s.
2. **Dreshpak V.** Typy merezh natsionalnogo informatsiinogo prostoru / Valerii Dreshpak // Visn. Dnipropetr. un-tu. – 2006. – № 1. – Vyp. 8. – S. 128 – 132. – (Ser. «Literaturoznavstvo. Zhurnalistyka»).
3. **Dreshpak V. M.** Topologhiia liderstva u komunikativnomu prostori rehionu / V. M. Dreshpak // Upravlinske liderstvo: vyklyky sohodennia : kol. monohrafiia / za zah. red. V. V. Tolkovanova. – Khmelnytskyi : PP Melnyk A. A., 2013. – S. 36 – 44.
4. **Lohvinov V. H.** Informatsiini merezhi / Lohvinov V. H., Ruban I. A. // Entsikloped. slov. z derzh. upr. / uklad. : Yu. P. Surmin, V. D. Bakumenko, A. M. Mykhnenko [ta in.] ; za red. Yu. V. Kovbasiuka, V. P. Troshchynskoho, Yu. P. Surmina. – K. : NADU, 2010. – S. 299.
5. **Merezhi i merezhni viiny: maibutnie teroru, zlochynnosti ta boiovykh dii** / za red. Dzh. Arkvilly, D. Ronfeldta ; per. z anhl. A. Ishchenka. – K. : Kyievo-Mohylianska akademiia, 2005. – 350 s.
6. **Osyrov A. V.** Mistse ta rol samovriadnykh protsesiv v demokratyzatsii suchasnoho ukrainskoho suspilstva : avto-ref. dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.02 / Osypov Andrii Valeriiovych. – O., 2008. – 16 s.
7. **Sakhanenko S. Ye.** Teoretychni ta orhanizatsiino-funktsionalni zasady politychnoho upravlinnia mistom v umovakh samovriaduvannia : avto-ref. dys. ... d-ra nauk z derzh. upr. : 25.00.04 / Sakhanenko Serhii Yehorovych. – Donetsk, 2005. – 36 s.
8. **Serhieiev V. S.** Politychni merezhi yak forma vzaiemodii derzhavy ta hromadianskoho suspilstva (teoretyko-metodolohichniy analiz) : avto-ref. dys. ... d-ra polit. nauk : 23.00.01 / Serhieiev Viacheslav Serhiiiovych. – D., 2011. – 32 s.
9. **Torianyk V. M.** Politychni flesh-mob yak merezhna spilnota / V. M. Torianyk // Hrani. – 2011. – № 3 (77). – S. 171 – 174.
10. **Rhodes R. A. W.** Policy Network Analysis / R. A. W. Rhodes // The Oxford Handbook of Public Policy. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – P. 425 – 446.

Надійшла до редколегії 04.09.13